

Recalling Ancestral Voices – Repatriation of Sámi Cultural Heritage

Rapport från projektsseminarium 3-5 oktober 2007 vid Siida samemuseum, Enare, Finland.

Eeva-Kristiina Harlin
Siida samemuseum 2007

SIIDA

Projektkoordinator
Eeva-Kristiina Harlin
Siida
99870 Enare
eeva-kristiina.harlin@samimuseum.fi
Gsm+358 400 328 133
<http://www.siida.fi/heritage/>

Rapport över projektet ”Recalling Ancestral Voices Repatriation of Sámi Cultural Heritage” seminarium i Samemuseet Siida i Enare 3–5.10.2007

Varför var seminariet nödvändigt?

1.4.2006–30.11.2007 pågick Interreg-projektet ”Recalling Ancestral Voices. Repatriation of Sámi Cultural Heritage” i Finlands samemuseum Siida, Sveriges Fjäll- och samemuseum Ájtte och Norges samemuseum Varang. Projektet har fokuserat på att lagra information om föremål från det samiska kulturarvet. Vi ansökte om bidrag för att anordna ett projektseminarium i Samemuseet Siida, som varit huvudansvarig för projektet. Under seminariet behandlades frågor som har anknytning till projektets tema kring repatriation, dvs. frågor anslutna till återbördande, och förevisades också projektets resultat.

Seminariets förverkligande

Projektseminariet anordnades i slutet av projektet i Samemuseet Siidas auditorium 3–5 oktober 2007. Under seminariet fick experter och museimyndigheter från olika länder en chans att diskutera det samiska kulturarvets betydelse för den samiska kulturen och museerna samt delta i en gemensam diskussion om framtiden för förvaltandet av de samiska föremålssamlingarna och övrigt kulturarv. Under seminariets första dag hölls föredrag om projektet, dess mål och förverkligandet av dessa mål. Representanter för sametingen i Finland, Sverige och Norge talade om repatriationens politiska betydelse. Den första dagen avslutades med sameforskarnas syn på repatriationens betydelse för den samiska kulturen och slutligen dess läge i Finland och Sverige. Under den andra dagen behandlades exempel på lyckat återbördande på Kodiak-ön och på Grönland. Ett särskilt intressant exempel utgjordes av det förverkligade återbördandet av ett föremål, ”Utimum”, mellan Danmark och Grönland. En representant för Sveriges etnografiska museum berättade om exempel på internationell repatriation som museet verkat med. Efter att man hört om förverkligade exempel på återbördande talade företrädare för de stora museerna i Finland, Sverige och Norge. I föredragen berättades om museernas samlingar och skötseln av samlingarna, men man fick också information om hur man inom dessa museer förhåller sig till en möjlig tanke om återbördande. Särskilt viktiga föredrag hölls av intendent Lena Palmqvist vid Nordiska museet (Stockholm) samt intendent Leif Pareli vid Folkemuseet (Oslo), då de ansåg att deras museer vore beredda att öppna diskussionen om återbördande av föremål till samemuseerna. Man kan alltså säga att man gjorde historia på

seminariet. Efter seminariet har repatriation varit aktuellt i den nordliga pressen. Särskilt samemedier och sametidningen Min Áigi har flitigt skrivit om diskussionen, som pågår bl.a. i Norges sameting. I slutet av oktober meddelade anatomiska institutionen vid Oslo universitet att de återbördar benen från Neidens ortodoxa gravfält, som också varit föremål för diskussion under seminariet. Den andra dagen avslutades med en livlig och intressant paneldebatt, dit samemuseernas personal i ledande ställning och personal från de nationella museerna samt projektet kallats. Seminariets tredje dag var riktad till de lokala invånarna. Förutom en presentation av projektet förevisade talarna sina synvinklar på hur möjliga återbördanden skulle kunna vara till nytta för samesamhället. Föredrag hölls av samemuseerna och av professionella som förenar traditionell duodji med industriell formgivning, alltså om hur man närmar sig repatriationsideologin ur det traditionella samehantverkets, duodjis, synvinkel. Slutligen presenterades projektets databas under uppbyggnad och dess användningsprinciper för publiken. Samtidigt hade publiken möjlighet att ställa frågor och ge kommentarer rörande ämnesområdet. Seminariet bjöd även på kaffe med tilltugg åt deltagarna under de två första dagarna. Under seminariedagarna hade deltagarna möjlighet att varje kväll träffa varandra på seminariepuben, som arrangerades på Hotell Kultahovi, på egen bekostnad. På onsdagskvällen arrangerades en seminariemiddag, som även den var till självkostnadspris. De som deltog i middagen åhörde lokala jojkuppträdanden, vilka bekostades av seminariet. Artisterna var Lapplands länskonstnär Ulla Pirttijärvi, som uppträdde med nordsamisk jojk, samt Heli och Satu Aikio, som uppträdde med några låtar som företrädde Enaresamisk jojktradition. Deltagandet var aktivt under alla kvällar och deltagarna berättade att de knutit rikligt med nyttiga kontakter och njutit av god diskussion. Inalles kan man konstatera att seminariet var lyckat, och att det har stärkt diskussionen om förvaltandet av det samiska kulturarvet i framtiden. Seminariet var en mycket god introduktion till Nordiska samerådets möte, som hösten 2008 hålles i Rovaniemi. Tema för mötet är samiskt kulturarv och dess förvaltning granskat ur en politisk synvinkel.

Samarbetspartner och målgrupper

Huvudansvaret för seminariearrangemangen var hos Samemuseet Siida, men såsom gällande hela projektet, var även seminariet arrangerat i samarbete med Ájtte Svenskt Fjäll- och Samemuseum samt Varanger samiske museum i Norge. Seminariet anordnades i Samemuseets Siidas auditorium, dit det rymdes 80 personer. Projektseminariet var riktad till flera målgrupper, vilka alla ansågs lika viktiga.

Tidtabell, uppföljning och budget

Januari 2007: Planering av seminarieprogrammet, planering av finansiering, skrivande av finansieringsansökningar; Nordiska kulturrådet (projektkoordinatör)

April 2007: Skrivande av finansieringsansökningar; Sveriges sameting (projektkoordinatör, Sveriges projektarbetare), föredragshållarna vidtalades (projektkoordinatör, projektarbetarna). Skrivande av finansieringsansökan; Norges sameting, föredragshållarna vidtalades (projektkoordinatör, projektarbetarna).

Maj 2007: Finnslipning av seminarieprogrammet, föredragshållarna kallades (projektkoordinatör, projektarbetarna).

Juni 2007: Skrivande av material för projektseminariet, såsom programblad och pressmeddelanden samt finjustering av dem, översättning av texter (projektkoordinatör, Giellagas-institutets praktikanter, översättarna).

Augusti 2007: Skrivande av pressmeddelande och informationsspridning på olika e-postlistor samt på projektets och på de i projektet medverkande museernas webbsidor (projektkoordinatör och

projektarbetarna). Arrangerande av resor och logi för seminariets föredragshållare (projektkoordinatör, Finlands projektarbetare).

September 2007: Informationsspridning till nordisk media, arrangerande av resor och logi, arrangerande av praktiska frågor gällande seminariet (projektkoordinatör, Finlands projektarbetare).

Oktober 2007: projektseminariet 3-5.10, pappersarbete i anknytning till seminariet, bl.a. skötsel av räkningar (projektets personal på Finlands sida, Siidas personal). Skrivande av pressmeddelande (projektets arbetsgrupp). Rapportering till Nordiska kulturfonden och Interreg-myndigheterna (projektkoordinatör).

November 2007: Skötsel av pappersarbete i anknytning till seminariet, bl.a. betalning av räkningar (projektets personal på Finlands sida, Siidas personal). Rapportering till Nordiska kulturfonden och Interreg-myndigheterna (projektkoordinatör).

Uppföljningen av seminarieprojektet har främst skötts av projektkoordinatör med hjälp av Samemuseets ekonomiska sekreterare Seija Lehto, som har skött den praktiska debiteringen. Alla räkningar har godkänts av Samemuseets chef Tarmo Jomppanen. För att kanalisera räkningar i samband med seminariet, har ett konto öppnats i museets bokföring. Kontot benämns Heritage-seminariets konto. Budgeten är bifogad som bilaga till rapporten. Seminariets tillgångar utgörs, förutom av bidraget från Nordiska kulturfonden (125 000 danska kronor), av bidrag från Sveriges sameting (16 000 SEK) och Norges sameting (15 000 NOK).

Eftersom projektet Recalling Ancestral Voices är ett Interreg-projekt, rapporteras om dess verksamhet fyra gånger per år till Interreg-myndigheterna samt till nationella finansiärer, som i Finland utgörs av Lapplands länsstyrelse och Nordkalotträdet. Vid sidan av dessa instanser sändes en del av mellanrapporten till Interreg-sekretariatet vid Sveriges sameting samt till Norges sameting. Då projektet avslutats rapporterar projektkoordinatör om projektets alla faser och resultat senast 31.1.2008, två månader efter att projektet avslutats, till alla finansiärer. Projektets slutrapport kommer naturligtvis att innehålla en utredning över seminariet, arrangemangen, förverkligandet och finansieringen. Slutrapporten trycks inte utan den utges i PDF-format på projektets webbsida både på finska och på svenska. På samma sätt som för hela projektet, övervakades också seminariets förverkligande av ledningsgruppen.

I Enare 30.11.2007,

Eeva-Kristiina Harlin
Projektkoordinatör

Bilagor:
Seminariets program

Sammanfattningar av föredragen

I denna rapport kan man läsa sammanfattningarna av de föredrag som hölls vid seminariet. Sammanfattningarna är gjorda av undertecknad, projektkoordinator Eeva-Kristiina Harlin, och därmed min syn på vad föredragen innehöll. Tyvärr har det inte varit möjligt att godkänna sammanfattningarna hos respektive föredragshållare, ty seminariet anordnades alldeles i slutet av projektet. Ifall sammanfattningarna innehåller motstridigheter eller inte motsvara föredragshållarnas åsikter, rör det sig om ett fel som undertecknad gjort, och därmed är jag ansvarig för feltolkningen. Seminariets föredrag kommer senare att publiceras på projektets webbsidor: <http://siida.fi/heritage> som PDF-filer och de kommer i framtiden möjligen att ingå i en publikation.

Onsdag 3 oktober 2007

Presentation av repatriationsprojektet. Repatriationens läge i Norden.

9.00 Chefen för Samemuseet Siida Tarmo Jomppanen: Seminariets öppnande.

I sitt anförande konstaterade Tarmo Jomppanen att det pågående Heritage-projektet har varit ett mycket lyckat projekt i frågan om samarbete. Projektet startades tack vare en gnista som tändes på grund av att samlingarna i Finlands samemuseum var bristfälliga. Sålunda ville man få reda på samiska samlingar i andra museer. Jomppanen påpekade att det i samemuseets, i egenskap av nationellt specialmuseum, uppgifter ingår att upprätthålla ett samlingsregister över sitt område. Därför kan man säga att projektets resultat också på så sätt varit ett fördelaktigt projekt för museet. Jomppanen påpekade även att man borde göra museernas uppgifter fiffigare på det viset att varje museum skulle specialisera sig på sitt expertområde. Han ansåg att målet med seminariet var att erbjuda en möjlighet till att öppna diskussionen om förvaltningen av det samiska kulturarvet. De anatomiska samlingarna vid Helsingfors universitet har återbördats till samemuseet, vilket varit viktigt för samesamhället i andlig bemärkelse. Slutligen talade Jomppanen om utvecklandet av museernas regionala filialer och önskade gästerna välkomna till seminariet.

9.15 Projektkoordinator Eeva-Kristiina Harlin: Presentation av Heritage-projektet

Anförandet inleddes med en beskrivning av projektet, dess mål och om hur man började förverkliga projektet i praktiken, vad man hittills fått gjort samt om vad man ännu i slutet av projektet ämnar göra. I inlägget berättades också om arbetets förverkligande i praktiken, dess svårigheter och om det lyckade samarbetet. Ett samarbetsprojekt mellan tre stater är inte en alldeles enkel sak – redan de språkliga frågorna vållar besvär. Det är inte heller problemfritt att det inom samekulturen finns inalles nio olika språk, av vilkas ex har sitt eget skriftspråk, och att alla dessa bör tas i betraktande på lika villkor. Detta är, förutom arbetsdrygt, även dyrt. Trots alla svårigheter är arbetet ändå mycket belönande. Återbördandet av information som rör det samiska kulturarvet och arbetet med att göra informationen lätt tillgänglig är viktigt och hör till uppgifterna i en civiliserad stat. Därför vore det önskvärt att man

också fäste uppmärksamhet vid detta i de stora museerna för allmänheten, vilka har de största samlingarna samiska föremål.

10.00 Kaffe och bulle bekostade av seminariet

10.30 Medlemmen av sametingets råd Jørn Are Gaski, Norges sameting; president Lars-Anders Baer, Sveriges sameting; vicepresident Anne Nuorgam, Finlands sameting: Repatriationen ur Sametingets synvinkel.

Sametingets anförande inleddes av representanten för Finlands sameting, Anne Nuorgam. I sitt inlägg berättade hon att kulturarvsfrågorna hör till en av Finlands sametings viktigaste uppgifter – kulturarvets förvaltning och dess förvaltnings arrangerande.

Kulturarv är andligt och materiellt arv som fötts ur mänsklig verksamhet. Särskilt då man diskuterar det samiska kulturarvet har språket en viktig roll och man måste fästa speciell uppmärksamhet vid dess bevarande. I Finland har den nationella egendomen definierats som ett arv av kultur och natur, som tillhör staten. Då det gäller det samiska kulturarvet borde man använda den samiska termen för nationell egendom, så att dess betydelse skulle bli redig för alla. Ursprungsfolken har runt om i världen krävt att få skydd för sitt kulturarv. För att skydda muntlig och materiell tradition har det grundats en kommitté, som arbetar med dokument som skall garantera juridiska möjligheter för ursprungsfolken att skydda sitt kulturarv. Arbetet har nyligen börjat, men efter att avtalet godkänts är ursprungsfolkens arv skyddat. Största delen av samernas materiella kulturarv finns utanför sameområdet, och man har just inte fört diskussion om ansvarsområdena i de finländska museikretsarna. I Finland borde ansvaret för det samiska kulturarvet och dess förvaltning flyttas till samemuseet. Inte heller Sametinget har fattat ett beslut gällande förvaltningen och skötseln av sitt kulturarv. Tinget har föreslagit att det för detta ändamål borde grundas en tjänst, men frågan har tillsvidare inte erhållit finansiering. Nuorgam anser att det samiska kulturarvet kunde förvaltas antingen gemensamt mellan alla samer eller i respektive land. I båda fallen måste lagändringar göras i Finland. Dessutom behöver Finlands sameting mer resurser för detta uppdrag.

Representanten för Norges sameting, Jørn Are Gaski, nämnde först att projektet är en viktig etapp på vägen mot Sametinget mål; att själv övervaka, sköta om och sprida information om sitt kulturarv samt utveckla sin kultur på det sätt man själv vill. Från och med år 2002 har sametingen varit ansvariga för Samemuseerna. Dessutom ansvarar tingen för förvaltningen av samiska fornlämningar. Det naturliga skulle vara att föremålen också skulle komma under sametingets beskydd. Olika nationella avtal, så som FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och ILO:s avtal, som Norge har ratificerat, stöder ursprungsfolkens rättigheter till sitt kulturarv. Norges sametings princip är att allt samiskt kulturarv, som finns utanför sameområdet och således utanför tingets förvaltningsområde, bör återbördas till samerna själva. Sametinget väntar sig mycket av FN:s proklamation om ursprungsfolkens rättigheter. Slutligen berättade han om människoskelettsamlingarnas öde i Norge och om frågor kring förvaltningen av samlingarna. De anatomiska samesamlingarna förvaltas numera under insyn av Sametinget. För tillfället är det skoltsamiska materialet aktuellt från

utgrävningar i Neiden. Materialet har krävts att få begravas på nytt. Utgrävningarna anses i ljuset av dagens debatt olagliga, ty den ortodoxa kyrkan motsatte sig utgrävningarna, vilket beror på en annorlunda syn på förhållandet mellan kropp och själ som är rådande inom den ortodoxa kyrkans sfär.

Representanten för Sveriges Sameting, Lars Ander Baer, betonade även projektets viktiga betydelse och glädde sig över museernas goda samarbete. Samtidigt påpekade han att situationen i olika länder är mycket annorlunda och att man i respektive land närmar sig frågorna kring återbördande på olika sätt. Då man diskuterar kulturarv står man oundvikligen i kontakt med sådana begrepp som makt och kolonialism, ty av samerna, liksom av andra ursprungsfolk, har kulturarvet stulits. Å andra sidan har detta även bidragit till att föremålen bevarats. Rätten till kulturarv är att äga rätt till tolkningen och definitionen av sin egen historia. Samernas historia har inte ingått i den officiella svenska historieskrivningen. I Sverige övervakar Riksantikvarieämbetet den samiska fasta kulturarvet och Nordiska museet verkar som huvudansvarigt museum gällande samekulturen. I Sverige kräver man vid sidan av återbördande också att man ber om förlåtelse för misstag som begåtts i det förflutna. Det rör sig vid sidan om rättigheter också om moraliska och etiska synvinklar. Lars Anders Baer berättade om den pågående repatriationsprocessen gällande människobenssamlingarna i Sverige, och om hur processen fortskrider. I Sverige lät regeringen göra en utredning över ursprungsfolkens benmaterial i de statligt finansierade museerna. Sametinget har fattat ett beslut om sitt krav gällande benmaterialet, men ett officiellt krav har ännu inte gjorts till regeringen. För tillfället har det grundats en kommitté, till vilken hör medlemmar från samemuseet och det historiska museet. En dylik kommitté kommer att grundas i samråd med varje museum som bevarar samlingar med samiskt benmaterial. Även Svenska kyrkan har gjort en utredning i frågan och föreslagit att till exempel ett gemensamt minnesmärke kunde resas till minne av de avlidna.

12.00 Projektarbetare Kati Vuontisjärvi från Siida, projektarbetare Sunna Kuoljok från Ájtte och projektarbetare Sissel Mikkelsen från samemuseet i Varang talar om det praktiska projektarbetet i Finlands, Sveriges och Norges museer.

Projektarbetare Kati Vuontisjärvi berättade följande om inventeringsarbetet i praktiken. I början av projektet sändes en enkät till 320 museer i Finland. På basis av enkäten finns det samiska föremål eller föremålssamlingar i 24 museer och dessutom finns det samiska föremål i 13 privata samlingar eller hembygds museer. De största samlingar vid sidan av Siida finns i Nationalmuseum (2611), Lapplands landskapsmuseum (ca 950), Österbottens museum (ca 330) samt i Tornedalens landskapsmuseum (ca 150). I Tavastlands museum i Vapriikki i Tammerfors och i Mellersta Finlands landskapsmuseum i Jyväskylä samt i Finlands hantverksmuseum finns en del föremål. Även i en del små museer i Lappland kan det finnas flera hundra föremål. Inalles finns det ca 5 000 föremål i Finland samt dessutom föremålen i Siida, som är ca 4 200. Det finns litet föremål i samlingarna i Finland i jämförelse med vad det finns i Norge och Sverige. Projektarbetaren hade besökt 27 museer eller samlingar, av vilka en del hade gett sina uppgifter till projektets bruk i digital form. Projektet hade upplevts viktigt i museerna och arbetaren hade tagits väl emot. Det har ansetts viktigt att öka information om de samiska samlingar och underlätta samlingarnas tillgänglighet. Projektet har varit nyttigt även för museerna, som har fått mera data om sina föremål och fotografier av sina samiska föremål i utbyte mot tillåtelse att fotografera och använda föremålen. Det har funnits förståelse för att projektet

fokuserat på återbördande av data, men man har motsatt sig själva återbördandet av föremål. De egna föremålen har ansetts vara en fast del av museet och man har inte velat avstå från dem. Allmänt taget finns det i flera museer ingen arbetare som är expert på samiska föremål och ofta är kunskaperna nära noll. Ofta finns det också brister i uppgifterna i katalogerna.

Projektarbetaren Sunna Kuoljok nämnde i början av sitt inlägg att projektets mål är att noggrannare utreda samlingar och uppgifter i anknytning till dem, så att man kunde starta diskussionen kring återbördande av och rättigheterna till de samiska föremålen. I Åjtte förverkligades ett projekt åren 2003-2004 som utredde omfånget och läge för samiska föremålssamlingar i Sverige och i en del europeiska länder. Huvuddelen av samlingarna i Sverige består av stoff äldre än år 1950 och bland föremålen finns också religiöst material. Tio museer har osteologiskt material. I Sverige finns också stora trumsamlingar, och även deras läge och antal har på uppdrag av museet utretts i två repriser. Samlingar finns i 35 museer, inalles ca 25 000 föremål. Dessutom finns samlingar i hembygds museer och samiska föreningar, inalles ca 2 000 föremål. Tyvärr har det inte funnits tid till att inventera dessa inom detta projekt. De största samlingarna finns i Nordiska museets samlingar, i Stockholm (8 666), i Åjtte, i Jokkmokk (7 294 huvudnummer), i Arjeplogs silvermuseum (4 000 – 6 000), i Norrbottens länsmuseum, i Luleå (ca 1 000), i Världskulturmuseet, i Göteborg (865), Västerbottens länsmuseum, i Umeå (767) och i Jamtli, i Jämtlands länsmuseum, i Östersund (500). Projektarbetaren har besökt sju museer och ifrån några museer har uppgifterna erhållits direkt i digital form – i de museerna har man inte gjort besök. I de besökta museerna finns stora samlingar och samlingarna har haft en ansvarig arbetare, i en del av museerna till och med en egen konservator. Man har inte alltid hittat föremålen då inventerare anlät till platsen, ty föremålen har varit nedpackade annanstans eller så har de varit borttappade. Ibland har uppgifterna om föremålet varit bristfälliga och ibland har de varit exakta.

Projektarbetare Sissel Mikkelsen inledde genom att berätta att det i Norge finns rikligt med föremål och att projektet endast är en start till processen för återbördande. Samiska föremål finns i ca 50 museer i Norge på basis av de för tillfället insamlade uppgifterna och i dessa museer finns inalles ca 25 000 föremål. Till skillnad från Sverige och Finland har Norge inalles 11 samemuseer, som alla är små museer. I dessa museer finns inalles 13 000 föremål. De största samlingarna hör till samemuseerna och Norsk Folkemuseet (4 500), Tromsø museum (2 570) och Nord-Tromsø museum (4 500). Införandet av föremålen i projektets databas har startats, men färdigställs inte under loppet av detta projekt. Problem har orsakats av att flera museer inte skiljt ut de samiska föremålen och det är en mycket svår uppgift eftersom allt som använts av samerna är samiska föremål. Museerna har förhållit sig väl till projektet och man har ansett att det är viktigt att sprida information. Projektarbetaren har även informerat museerna och samiska föremål vilket mottagits med tacksamhet. Det finns stor variation på hur de samiska föremålen förvaras och vilka förhållandena är, och i en del museer har det gjorts mycket svårt att få föremålen till påseende på grund av förvaringen. Även uppgifterna om föremålen i museerna har varierat. Slutligen nämnde projektarbetaren att fastän det är viktigt att återbörda föremål till det samiska området, är det även viktigt att förevisa föremålen också utanför det egentliga samiska området. Å andra sidan vore det viktigt att det brukas mera professionell arbetskraft till att förevisa föremålen.

- 13.00 Lunch till självkostnadspris
- 14.00 Lektor Kristine Nystad, Samiska högskolan, medlem av Norges nationella Unescokommitté: Rätten till kulturarv.
- Kristine Nystads föredrag inhiberades samma morgon på grund av sjukdom.
- 14.40 Forskare Inga-Maria Mulk, Fjäll- och samemuseet Ájtte: Repatriationens läge i Sverige.

Det samiska kulturarvet har marginaliserats på grund av den kolonialism och assimilationspolitik som varat i över 400 år å Svenska statens vägnar. Till detta har bidragit också undervisningen av tvångssvenska som varat i 100 år. På grund av dessa har man med hjälp av postkolonialistisk konsensus valt att tiga och möjliga konflikter gällande de samiska föremålen eller osteologiska materialen. Gestaltningen och förvaltningen av det samiska kulturarvet varierar från land till land trots likheterna i nordiska samernas närhistoria. Svenska statens dominerande och fortsatta ställning, som speglar diskriminerade praxis i det förgångna, ses i tre exempel, som anknyter till den nuvarande förvaltningen av kulturarv i praktiken: 1. Resurssituationen i de svenska samemuseerna, 2. Repatriationen och förvaltningen av det samiska kulturarvet samt de arkeologiska inventeringarna på de samiska områdena, 3. Norra Sveriges förvaltning av världsarvet Lapponia.

- 15.20 Kaffe och bulle bekostade av seminariet
- 16.10 Professorn i samisk kultur Veli-Pekka Lehtola: Repatriation – ideologins och repatriationens läge i Finland.

I början av sitt inlägg nämnde Veli-Pekka Lehtola att fastän repatriationsfrågan är aktuell över hela världen är alla förhållanden och kontexter så olika att det är svårt att göra upp om gemensamma spelregler. Detta blev uppenbart på en konferens i Nuuk på Grönland i februari 2007. Lehtola berättade i sitt inlägg om historien kring samlande av samiskt material och påminde om att informationen som erhållits via detta samlande aldrig har återbördats till samesamfundet. Lapplandskriget var en tid av radikal förändring för samesamhället. Den traditionella materiella kulturen förstördes på eget initiativ och därför befinner sig största delen av den äldre, materiella kulturen i museer och institutioner där den är svår att nå. Diskussionen kring repatriation inleddes bland samerna på 1980- och 1990-talen. I Finland blev den aktuell genom att de Anatomiska samlingarna återbördades till norr. Återbördandet ansågs vara viktigt i forskarkretsarna, men man bekymrade sig över att begrava skeletten på nytt. I många fall hänvisar man som ett hinder för återbördandet till att museerna i söder är skyldiga att verka som samekulturens ”sändebud”. Lehtola ställde därför en fråga ifall inuiternas image har tagit skada i utomstående ögon efter att Danmark återbördade 35 000 föremål till Grönland. Återbördande borde ske i samarbete så att båda parter drar nytta av det. Det är viktigt att förena båda parter data. Återbördande av information är viktigt för bygget av samernas egen identitet och för självkännedomen.

Att känna till sin egen historia är en av de viktigaste frågorna då man strävar till att på nytt finna sina egna traditioners identitet.

Torsdag 4 oktober 2007

Repatriation i praktiken: erfarenheter och visioner

9.00 Intendent Aviaaja Rosing-Jakobsen, Grönlands nationalmuseum och arkiv, Nuuk: Repatriationsprocessen på Grönland, historia, praktik, nutid och framtid.

Grönland fick självstyre 1.1.1981 och i självstyret ingår även förvaltningsrätten över fornminnen. Nationalmuseet grundades tack vare självstyret och genom museet kunde man starta diskussionerna kring återbördandet av de grönländska samlingarna. Samlingarna som samlats under den kolonialistiska tiden bildade sex stora samlingar i Danmarks Nationalmuseum. Dessa samlingar har man önskat få återbördade redan från och med 1920-talet. De första återbördandena skedde år 1982 och följande år grundades en särskild kommitté, vars mål var att dela samlingarna i två delar så att hälften kunde återbördas till Grönland. Samlingarna skulle delas så att de fortfarande var tillfredställande till exempel gällande utställning eller forskning. Dessutom strävade man efter att ta hänsyn till båda parter speciella önskingar då man delade samlingarna. Avtalet trädde i kraft 1.1.1984 och till år 2001 gjorde kommitté inalles 9 förslag på återbördande. Inalles 35 000 föremål har återbördats. Man beslöt att hålla de osteologiska samlingarna som en helhet och man beslöt att återbörda dem till Grönland. I samlingarna finns benmaterial såväl från inuiterna som från de skandinaviska invandrarna och de försvaras fortfarande i Danmark på grund av att det på Grönland till vidare inte finns lämpliga utrymmen för dem. Samlingarna tillhör ändå Grönland och landet övervakar deras bruk för forskning. Repatriationsprocessen mellan Grönland och Danmark har varit framgångsrik och den har grundat sig på ömsesidig respekt och samarbete.

9.40 Projektforskare Mille Gabriel, Sila – Grönlands forskningscentral, Danmarks nationalmuseum: Repatriationen av de grönländska föremålen ur Danmarks nationalmuseums synvinkel.

Danmarks Nationalmuseum har erhållit och behandlat flera repatriationskrav från runtom i världen. Dessa samlingar, som insamlats under kolonialismens tidevarv, eller närmare sagt återbördanden av samlingarna, är inte underställda någon lag och regleras inte heller av internationella avtal. Danmarks Nationalmuseum behandlar varje fall enskilt genom att underhandla med parten som gjort kravet på återbördande. I dagens läge anses återbördandet mellan Danmark och Grönland internationellt sett som mycket lyckat. I det första exemplet har man krävt att det osteologiska materialet bör återbördas både genom att hävda att utgrävningarna var olagliga och genom att hänvisa till respekten för förfäderna. I det första fallet hänvisade man till att expeditionen som samlade materialet var laglig och till att materialet bevarats endast tack vare expeditionen eftersom de lokala invånarna sålde benmaterial. Man hänvisade också till det faktum att materialet är viktigt i vetenskaplig mening på grund av att man via det kan forska i frågor kring hälsa. Å andra sidan erkände man att

materialet redan utforskats på alla tänkbara sätt. Istället beslöt man att på etiska grunder återbörda materialet för att begrava det på nytt. Objekten som är föremål för diskussion kan alltså innehålla en laglig, vetenskaplig och etisk betydelse. I det andra fallet krävde man att materialet skulle återbördas av religiösa orsaker. Benen återbördades genom att hänvisa till deras ringa betydelse för forskningen samt på grund av etiska orsaker. I detta fall var orsakerna religiösa, vetenskapliga och politiska. Danmark grundade på 1700-talet en handels- och missionsstation på Grönland varefter Grönland blev dess koloni. Därför gjordes ett flertal forskningsexpeditioner till landet och dessutom insamlade prästerna också material. Följderna var att världens största arktiska samling skapades, över 100 000 föremål. Numera har 1/3 redan återbördats. De första kraven på återbördande utgick från utbildningsbehov och senare har man krävt återbördande genom att hänvisa till identitet och kunskap om sin egen historia. Utgångspunkten var att man kunde sätta igång med återbördande ifall man kunde erbjuda utrymmen som garanterade förvaring av samlingarna. Det första museet öppnades 1966 och år 1978 fick museet tidsenliga utrymmen. Men man fortsatte att motsätta sig repatriation genom att hänvisa till antikvariska förpliktelser, ty landets huvudmuseum Danmarks Nationalmuseum hade fått uppgifter att förvalta de grönländska samlingarna. Detta hinder föll slutligen efter att lagen om självstyre trädde i kraft. Slutligen berättade föredragshållaren om processen för återbördande mellan Grönland och Danmark. Det förefaller som om orsaken till framgången för denna repatriationsprocess varit museologiska och vetenskapliga synvinklar samt att man själv kan förvara och förvalta det egna kulturarvet och förevisa det i det egna museet. Processen har dessutom baserats på ömsesidig respekt och samarbete, som fortsätter framgångsrikt. Framgången har berott på att jämbördiga parter har förhandlat i egenskap av museimänniskor och på att inte blandat in politik i frågan. Båda har pratat professionellt på museets språk utan att sträva efter att försöka sona de brott som kolonialismen orsakat.

10.20 Kaffe och bulle bekostade av seminariet

10.50 Direktör Gordon L. Pullar, Alaska universitet: Återupplivning av repatriation och kultur på Kodiak ön.

Kodiaks ursprungsfolk, sugpiakerna, har liksom alla övriga ursprungsfolk i Alaska, upplevt kolonialismens negativa inverkan på ett eller annat sätt. Ryssarna erövrade Kodiak år 1784 och deras makt på området fortsatte ända till år 1867, då Alaska överlämnades till USA. Assimilationen började redan under den ryska tiden och den slutliga nedgången av kulturen skedde under USA:s förvaltning. Under de två senaste årtiondena har man ställt krav på att återbörda element som förts bort. I processen har ingått både egentligt återbördande och andligt helande av de oförrätter som begåtts i det förgångna. I USA är historien kring samlande av ursprungsbefolkningens benmaterial lång. De första gravskändningarna började redan på 1620-talet genast i och med de första nybyggarnas verksamhet. På 1800-talet samlade man material i vetenskapens namn och även på Kodiak ön startades insamlingen av material så fort området tillföll USA. Samtidigt förstörde assimilation och sjukdomar den traditionella kulturen, som ändå glödde kvar i folkets undermedvetna. Man började blåsa liv i den nästan helt försvunna kulturen på 1980-talet genom att lära språket, idka museiverksamhet och genom traditionella masker och kläder framställda av konstnärer. Man fick information genom återbördande, närmast genom återbördandet av kunskap, ty föremålen var bevarade till exempel i de

europiska museerna. Benmaterialet, som fanns i Smithsonian institute är återbördat och har begravts på nytt. Lagen om ursprungsfolkens gravfrid trädde i kraft först på 1980-talet, till stor del tack vare ursprungsfolkens krav. Som en följd därav måste statligt finansierade institutioner katalogisera och rapportera till ursprungsfolken hurdant gravmaterial de hade från respektive stam. En del av materialet som tagits från Kodiak återbördades och begravdes på nytt år 1991 efter en lång och hård kamp. Repatriation har idkats på Kodiak genom att man bekantat sig med det gamla materialet i Europas museer och genom att man gjort kopior av materialet. På så vis har informationen om föremålen återbördats. Repatriationen har närmast varit i form av återbördande av kunskap, som spritts tillbaka till samhället genom olika arbetsverkstäder. Föremål har återbördats för en stund till sina ursprungsområden i ambulerande utställningar. Samarbetet mellan föreningar för ursprungsfolken och museerna som förvaltar samlingarna har upplevts som viktiga helare för de posttraumatiska upplevelserna gällande återbördandet av viktiga delar av kulturarvet.

11.30 Intendent Leena Söyrinki-Harmo, Museiverket: De samiska samlingarna i Nationalmuseum och deras framtid.

Som en inledning till sitt inlägg berättade Leena Söyrinki-Harmo om Museiverkets inre uppbyggnad samt historia. De samiska samlingarna ingår i de etnologiska samlingarna, vars införskaffande inleddes redan på 1830-talet. Huvuddelen av samlingarna är samlade åren 1902–1939 (genom samlare så som Theodor Svindt, Ilmari Manninen och T.I. Itkonen). Dessutom finns samlingar i de förhistoriska samlingarna, där fynd från utgrävningar finns. Speciellt de etnologiska föremålen katalogiseringsuppgifter är ofta sparsamma och en nykatalogisering pågår. De samiska benämningarna som återfinns där baserar sig på katalogiseringsuppgifterna i original. Museiverket samlar inte längre samiska samlingar, men det arkeologiska materialet bevaras fortfarande i de förhistoriska samlingarna. Arkeologiskt material finns även för tillfället deponerat i Siida och det är även i fortsättningen möjligt bara föremålen kommer till utställningen. Att få ut samlingarna på webben är numera en allmän målsättning och Finland är i detta fall i efterkälken i förhållande till de övriga nordiska länderna. Nationalmuseums samiska samlingar är digitaliserade och det finns också en server för den samiska samlingen. Tyvärr är bara en del av bildmaterialet digitaliserat. I Nationalmuseum finns ett litet rum för de samiska föremålen och i museet fanns en utställning om Siidastallen för några år sedan. Just nu verkar det som om det inte finns planer på någon utställning om samerna, varför det är möjligt att få låna föremålen. Efter att hon behandlat repatriationen som en internationell företeelse, återvände Söyrinki-Harmo till att diskutera samlingarna i Nationalmuseum. Då man grundade Kulturernas museum förblev de samiska samlingarna en del av Nationalmuseum, då de övriga finsk-ugriska samlingarna införlivades med Kulturernas museum. Samerna sågs som en del av Finlands folk och Nationalmuseums uppgift är att förevisa folkets liv. Man anser det inte nödvändigt att återbörda samlingarna till Samemuseet, men man fortsätter med deponeringar med ömsesidiga avtal. Samlingarnas föremål har i tiden fått och köpts av privatpersoner och man har införlivat föremålen i samlingarna för att få ett så brett urval av de finländska invånarnas materiella kultur som möjligt. Det har tills vidare inte kommit ett enda krav på återbördande av de föremål som har bevarats i samlingar runt om i världen. Då sådana kommer, bekantar man sig enskilt med varje fall. Då det gäller fornlämningar är det särdeles viktigt att samarbetet med samemuseet löper väl. Det är viktigt att så information om hur de lokala invånarna

ställer sig till frågorna kring skydd av fornlämningar. De lokala invånarna har även ofta gott om information om dessa. Det viktigaste gällande samlingarna är att de bevaras i bästa möjliga omgivning, ty det är viktigt för oss alla att kulturarvet bevaras.

12.10 Lunch till självkostnadspris

13.10 Intendent Anne Murray, Etnografiska museet, Stockholm: Praktiska erfarenheter av föremålets repatriation.

Det etnografiska museets samlingar var från början en del av ryggradsdjurens samlingar i Naturhistoriska museet. I historien kring museets samlingar ingår tankegångar om att bevara ting som håller på att dö ut. Etnografiska museet har sedan år 1999 varit en del av museerna för världens kultur. Under de senaste 25 åren har museet idkat verksamhet med återbördande som mål. Då man grundade museet Åttio beslutade man att deponera Etnografiska museets samiska samlingar i det nya museet. Det officiella beslutet fattades år 1984. Föremålen förflyttades i slutet av 1980-talet – förutom sejdstenen, som förevisades och förflyttades till samemuseet först år 2004. Det var en juridiskt relativt enkel sak att genomföra ty det rörde sig om ett avtal mellan två statliga museer. Ett tatuert Maorihuvud kom på 1830-talet till museets samlingar. I början av 1980-talet inleddes en utredning bland Maoris gällande ödena för lämningar av förfäderna och år 1988 tog de kontakt med Etnografiska museet. År 1989 beslutade Svenska staten att återbörda huvudet och det gjordes vid en ceremoni som anordnades på museet. Huvudet är numera i museet i Te Papa Tongewa, i ett hus byggt för att förevisa det. En tasmansk skalle hade kommit till museets samlingar i början av 1900-talet. Anskaffningen av skallen till samlingarna hörde ihop med den då mycket populära skullforskningen. Skallen återbördades år 1997 vid en ceremoni, där flera olika instanser från Australien, Tasmanien och Sverige deltog. Då skallen överläts hade händelsen föregåtts av en tio år lång verksamhet för att genomföra återbördandet. Sveriges regering konstaterade att skallen skulle återbördas till tasmanerna så att de kunde göra med den vad de ansåg vara lämpligt. Då skallen återbördades till Tasmanien, brändes den genast och begravdes. År 1994 beslutade Sveriges regering att återbörda en del av en stela ur museets samlingar. Stelans andra halva hade placerats i det arkeologiska och etnologiska nationalmuseet i Guatemala-city i Guatemala. Den huvudsakliga orsaken till återbördandet var det att stelan ursprungligen hade först från Guatemala olagligt. Delen av stelan överläts vid en betydande ceremoni i Guatemala. År 1991 anlände en grupp Haislaindianer från Nordamerika till det etnografiska museet och krävde en totempåle. Totempålen hade en gång förts från Canada mot stamäldstarnas vilja. År 1994 beslutade regeringen att totempålen skulle återbördas. Detta skedde först år 2006 ty ett kriterium för återbördande var att pålen hade sakliga och säkra förvaringsutrymmen. Det gjordes en film i Canada om återbördandet. Under åren 1910-1911 gjorde en svensk forskningsgrupp från Naturhistoriska museets etnografiska avdelning en expedition till Australien. Som en följd av resan tillfördes skallar till samlingarna. Efter att skullsamlingarna kommit i allmänhetens kännedom bad Australiens museum att skullarna borde återbördas år 2004. Efter att Sven Lundquist gjort ett program om saken beslutade Svenska staten att de museer som åtnjuter statligt stöd måste inventera sina samlingar av människoben, särskilt de utländska skeletten. Hittills har inventeringen omfattat 900 individer, av vilka 13 har återbördats till Australien och flera kommer att återbördas senare i år. Samlingarna överläts vid en rökceremoni år 2005, i närvaro av de stammar benen representerade. Samlingarna har inventerats och

utforskats med stöd av statligt stöd av Australien. En osteologisk analys har gjorts av benmaterialet och benen har mätts och fotograferats innan återbördandet. I Australien kommer de troligen att begravas. Dessa sex fall visar hur diskussionen har utvecklats under de senaste 25 åren. Då det gäller material som innehållet människoben har det varit lätt att avgöra vad man bör göra med dem och att man borde förhålla sig positivt till återbördandet. Å andra sidan har också denna synvinkel förändrats med tiden. Då det gäller kulturföremål å andra sidan, är frågan besvärligare och känslig; varför borde man överlåta föremål? Det som slutligen påverkade överlåtagandet av totempålen var empatin för det sökande som Haislaindianerna idkade med mål att återuppliva sin kultur. Slutresultatet och samarbetet har visat att man fattat rätt beslut. Det krävs diskussion, vänskap, förståelse och att man behandlar varje enligt exempel som en unik helhet.

13.50 Intendent Lena Palmqvist, Nordiska museet: Nordiska museets samiska samlingar och deras framtid.

I Nordiska museets samlingar finns över 6 400 huvudnummer, vilket innebär 10 000 föremål. Museet arbetar med att bevara och förbättra tillgängligheten till de samiska samlingarna och i samarbete med andra museer förbättra tillgängligheten till det samiska kulturarvet. Museet grundades år 1873 och det första samiska föremålet kom till samlingarna under samma decennium. Ca 40 % av de samiska samlingarna har insamlats före år 1900 och 50 % före år 1910. På 1950-talet hade 87 % av samlingarna införskaffats. Samlingar införskaffades särskilt under perioderna 1891–1919 och 1931–1950. Samlare var t. ex. Gustav och Lotten von Düben, Hugo Samzelius, Karl Bernhard Viklund och Nordlund. År 1939 fick man en tjänst för en kurator för samisk kultur och slutligen grundades en egen samisk avdelning. Tjänsten innehades av Ernst Manker, som även grundade publikationsserien Acta Lapponica. Museets samiska föremål har katalogiserats i samlingen för jordbruk och folklig konst. Vid sidan av vanliga föremål har museet inalles 34 samiska trummor i sina samlingar. Av dem är 25 deponerade från Historiska museet. I samlingarna finns också 39 sejdstenar. Gällande allt samiskt material har man från början strävat till att hålla som en enhetlig helhet, ett s.k. samiskt arkiv, som innehåller fotografier, anteckningar, brev, handskrifter och tidningsurklipp. Den första utställningen om samisk kultur anordnades år 1874 och den senaste utställningen öppnas i november 2007. Den nyaste utställningen har förberetts i flera år och en referensgrupp som utgjorts av samer har medverkat. Nordiska museet har koordinerat de samiska föremålen i 130 års tid och är redo att inleda diskussionen om återbördandet. Det viktigaste är dock att de överlämnas till en institution så att samlingen hålls enhetlig, och att de bevaras i lika goda förhållanden som för tillfället. Museets samlingar har förflyttats till nya, fina utrymmen och man har strävat efter att förbättra tillgängligheten till dem genom en webbplats, fastän själva föremålen befinner sig annorstädes. Ca 3 000 föremål fotograferades i samarbetsprojektet. I projektet ingick, förutom museet, också Åjtte och Jordbruksdepartementet. I museet har man även inlett fotograferandet av den samiska samlingen. För tillfället pågår uppsatsning av silverföremålen. Museet utökar inte längre sina samlingar, förutom gällande föremål som har införskaffats till den nya utställningen. Åjtte har hjälpt till med utställningen och man hoppas att man kan öka samarbetet i framtiden.

14.30 Intendent Leif Pareli, Folkemuseet: Folkemuseets samiska samlingar, deras framtid.

De äldsta föremålen i Folkemuseets samlingar i Norge samlades av J. A. Friis år 1851 inför den första Världsutställningen. Samlingen ingick i Oslo universitets etnografiska samling (senare Etnografiska museet). På 1800-talet ökade samlingen långsamt i omfång och man tillade miniatyrföremål som framställdes i fängelset av Lars Haetta, som dömts för upproret i Kautokeino, samt några föremål som insamlades av bl. a. Brun, Nordvi och den första samens som satt med i Norges lantdag, Isak Saba. Största delen av universitetsmuseets originalsamlingar förstördes bl.a. på grund av mögelproblem och därför är de 200 första föremålen, som katalogiserats som samiska, helt försvunna. Under åren 1907–1951 utökade Bertrand M. Nielsen samlingarna med föremål från hela det norska sameområdet och hans samlingar utgör nästan hälften av alla de samiska föremålen. Tyvärr är uppgifterna om de föremål han samlat otillräckliga. År 1947 valdes Guttorm Gjessing till chef för Etnografiska museet. På hans initiativ förflyttades de samiska samlingarna till att bli en del av Folkemuseets samling, på basis av vilken Folkemuseets chef Reidar Kjellberg grundade en samisk avdelning till museet. Chef för den avdelningen blev Asbjørn Nesheim. På detta sätt blev samerna en del av samlingen som förevisar den övriga norska befolkningen – en samling som utökades. De samlingar som Nesheim samlat har katalogiserats noggrannare och han gjorde själv insamlingsresor, på vilka han förutom föremål även insamlade bl. a. dialektprover. På 1960-talet avtog insamlandet och från och med 1980-talet har kraven på att förlägga materialet till de institutioner som finns på sameområdet ökat. Bjørn Aarseth, som då rådde över samlingarna, var med om att grunda det första samemuseet till Karasjoki. På 1980-talet fattade man ett beslut om att inte längre utöka samlingarna samiska föremål i Folkemuseet. Ett enda undantag utgjordes av införskaffandet av Adolf Steens samling, ty den hade annars splittrats. Numera har delar av samlingen deponerats i museet i Kautokeino. Till museet har också införskaffats föremål för utställningsbruk eller sådana föremål som förevisar förändringarna i det samiska samhället. Numera finns det över 4 500 huvudnummer i samlingarna. Den första sameutställningen öppnades år 1958 och i stället för denna byggdes en ny utställning år 1990. Utställningen har utökats i år med en ny del, där det berättas om samisk kultur i dag. Vid sidan av dessa har det funnits rikligt med temporära utställningar som förevisat samekulturen i museet. År 1984 utlånades hundratals föremål till museet i Karasjoki och i Kautokeino har 120 föremål deponerats. Över dessa föremålslån har inga låneavtal dragits upp. Folkemuseets samlingar har förvarats och packats ner i olika lager, där det finns ett mikroklimat som är lämpat för respektive material. Samtidigt har man begränsat tillgängligheten till samlingarna och föremålen har fotograferats och katalogen utökats. Att få föremålen utställda har varit en lång process, men det finns garantier på att de bevaras. Museets samlingar är tillgängliga, ty de går att besökas på webben och största delen av de samiska föremålssamlingarna är även fotograferade. Museet upplever fortsättningsvis att bevarandet och samlandet av samiska föremål är en viktig del av verksamheten. Museet samarbetar med samiska organisationer och det är ett skyltfönster för samisk kultur åt de elever och turister som besöker museet samt verkar som ett lokalt museum för de samer som bor i Oslo. Därför kommer museet även i framtiden att ha en representativ samisk samling. Museet erkänner och förstår dock att samesamhället och museerna har en rättmätig önskan om att återbörda kulturarvet till samerna. Till exempel har en sejdsten som tagits från Kautokeino returnerats till sin ursprungliga plats år 1997. I augusti i år gjorde museets ledning ett positivt beslut genom att öppna diskussionen om processen för återbördande med samemuseerna och tingen, så att en del av samlingarna kunde återbördas. Återbördandet kräver mycket planering, diskussion och gemensam god vilja. En del av museets samlingar ägs fortfarande av

samlaren av de ursprungliga samlingarna, nuvarande Oslo kulturhistoriska museum, som man måste ta hänsyn till i diskussionen om återbördande. Processen för återbördande kan bli en mycket god erfarenhet för båda parter – en erfarenhet som båda kan dra nytta av.

15.10 Kaffe och bulle bekostade av seminariet

15.40 Repatriationspanel, består av några föreläsare och chefer för de museer som deltar i projektet. Som ordförande verkar professor Veli-Pekka Lehtola.

I paneldiskussionen deltog chefen för Finlands Samemuseum Tarmo Jomppanen, chefen för museet Ájtte Kjell-Åke Aronson, Várjjat Sámi museas chef Kjersti Schance, Norsk Folkemuseets intendent Leif Pareli, Etnografiska museets intendent Anne Murray och Heritage-projektets medarbetare från Norges sida Sissel Mikkelsen. Som ordförande för panelen verkade professor Veli-Pekka Lehtola från Giellagas-institutet.

Efter att ordförande öppnat diskussionen berättade Tarmo Jomppanen att Samemuseet håller på att få en betydande tilläggsfinansiering av staten, ty stödets andel stiger från 35 till 70 procent. Kjell-Åke Aronson nämnde att Sveriges samemuseum inte på grund av sin ställning är berättigat till statsandelar. Kjersti Schance berättade att samemuseerna i Norge åter lider av brist på finansiering.

Sissel Mikkelsen berättade att en av de viktigaste uppgifterna hon upplevde i sitt projektarbete var att hon kunde guida museernas personal angående de samiska föremålen, vid sidan av den egentliga inventeringen.

Både Leif Pareli och Lena Palmqvist berättade att Fokemuseet och Nordiska museet är redo att starta diskussionen om återbördandet av de samiska föremålen.

I panelen diskuterades om målsättningarna med repatriation. Till exempel hurdana föremål man skulle vilja ha till sameområdet. Man borde även förevisa föremål från samekulturen i museerna i söder, så att föremål även kunde finnas tillgängliga för dem som inte besöker sameområdet. Fastän samlingarna eller delar av dem fortfarande skulle förbli där de är för tillfället, vore det önskvärt att förvaltningen av dem kunde förflyttas till de samiska beslutsfattarna, så som till tingen och museerna. Finland och Sverige har vardera endast ett samemuseum, medan situationen är en annan i Norge. Då det blir aktuellt med återbördande kunde det blir problem med placeringen av samlingarna på grund av de olika museerna. Det är viktigt att komma ihåg att man inte kan börja med det egentliga återbördandet innan samemuseerna har fått mera utrymmen och mera medel eller positiva beslut om medel. Däremot finns det inget hinder för att förflytta förvaltningen tidigare, ifall det finns vilja härtill.

Mille Gabriel ställde en fråga om det osteologiska materialet, hur det borde begränsas då det gäller samiskt material: hur gammalt osteologiskt material borde återbördas, borde det förhistoriska materialet återbördas? Projektkoordinator Eeva-Kristiina Harlin konstaterade att det är en svår fråga, ty en av de brännande frågorna i Finlands förhistoria har varit just att skilja mellan samiskt och ickesamiskt material. I Norge finns det gravfält som har en tydlig kontinuitet under till och med 3 000 år och dessutom finns det tydliga drag i såväl gravskick som föremålsbestånd som antyder om en samisk etnicitet. Å andra sidan bevarar Finlands jordmån inte särdeles gammalt material och i Finland finns inte heller så många arkeologiskt utgrävda och bevarade samiska benmaterial. Å andra sidan konstaterade Kjersti Schanche att man på sameområdet väl kunde tillämpa den grönländska modellen, där allt utgrävt material

skulle återbördas dit, oavsett vilken forntida kultur de företräder. Mille Gabriel frågade även varför man i Norge inte fysiskt återbördat den samiska anatomiska samlingen, som förvaltas av Norges sameting men som fysiskt ännu finns i Oslo – å andra sidan åtskiljt från den övriga anatomiska samlingen. Kjersti Schanche sade att återbördandet är svårt, ty dessa samlingar härstammar från avlidna, på vilkas förna boplatser det även i dag bor människor och att dessa människor borde besluta vad man skall göra med materialet. Svaret är inte entydigt, och frågan är inte slutbehandlad. Ifall man verkligen tar itu med återbördandet borde man dessförinnan föra en livlig diskussion.

Fredag 5 oktober 2007

Repatriationen och utnyttjandet av den inom den egna kulturen; varför borde man komma åt museisamlingen: en dag riktad till de lokala invånarna.

9.00 Projektkoordinator Eeva-Kristiina Harlin: Presentation av projektet; ADB-stödpersonen Pasi Aikio: Presentation av databasen.

Projektkoordinator Harlins inlägg baserade sig i huvudsak på föredraget som hölls under seminariets första dag. Dessutom berättade hon om projektarbetarnas arbete i de olika länderna och om var de samiska samlingarna befinner sig samt om hur mycket föremål det finns i dem. Härefter detta berättade Pasi Aikio om databasen och om hurdana sökningar man för tillfället kan göra i den.

10.00 Amanuens Áile Aikio, Samemuseet Siida: Samemuseets roll som förmedlare av muntlig tradition.

Samemuseets amanuens inledde sitt framförande med att säga att inlägget inte baserar sig på samemuseets officiella linje utan på amanuensens egen uppfattning om frågorna i egenskap av samisk museiarbetare. Till en början berättades om samemuseets uppgifter och dess ställning som museum med huvudansvar för samekulturen. Därefter presenterades museets målsättningar och samarbete med andra samemuseet och om hur samemuseet tjänar kunder. Det har flitigt forskats i samekulturen och dess tillhörande föremål, men det har inte varit samerna till någon nytta. Informationen och föremålen har varit otillgängliga för samerna och på grund av att föremålen inte har använts har information om dem försvunnit. En del av föremålen har samlats mot samernas vilja och oetiskt, så som det osteologiska gravmaterialet och det material som anknyter till fysisk antropologi. En del av materialet har köpts av samerna eller så har det donerats till samlare, då museerna har äganderätten till det. Man bör komma ihåg att föremålen också bevarats i museet, ty särskilt Lapplandskriget förstörde mycket av den materiella kulturen i Finland och Norge, och gamla föremål har inte alltid uppskattats. Särskilt efter kriget ville man utnyttja det moderna samhällets utbud. Det viktigaste målet är inte att få föremål och fotografier till samemuseet i Enare, ty museet har inte tillräckligt med personal och inte heller tillräckligt med lagerutrymmen. Museet har inte heller en konservator eller forskare som kunde producera ny kunskap om samekulturen. Det här borde ändå inte vara ett slutligt hinder, ty man planerar en tillbyggnad till museet och därefter får man förhoppningsvis även mera arbetskraft, varefter diskussionen om reellt återbördande kan inledas. Konkret återbördande kräver mycket arbetskraft och planering. Viktigare än konkret återbördande är återbördande av kunskap, ty via den får man veta hurdana föremål som finns och var de befinner sig. Därför har det pågående projektet varit

mycket gott, särskilt då information läggs ut på webben. Man kan effektivt sprida information till den som vill ha det och då ny information om föremålen fås, kan den spridas också till de museer som förvaltar dem. Samerna borde få rätt att förvalta sitt eget kulturarv, fastän det konkret befinner sig annanstans. Speciellt det osteologiska och religiösa materialet är dylikt. Museerna, till vilka man riktar förfrågningar om återbördande, borde inte se det som en negativ sak, utan det kunde ses som en möjlighet till samarbete. Museerna kunde få mycket, istället för att förlora. Bl. a. tilläggsuppgifter om något föremål eller rätt skrivna samiska namn kunde vara dylik kunskap som museerna får. Slutligen presenterade Aikio ett exempel där data överfördes från samemuseet tillbaka till samesamhället via Sameområdets utbildningscentrum. Man beskrev de handarbeten som fanns i samlingarna och gjorde modeller av dem. Materialet placerades både i museet och i utbildningscentret där det var lättillgängligt, och människorna kunde beundra de modeller som använts av den egna släkten. En av samemuseets viktigaste roller är också att producera kunskap till samesamhället. Slutligen önskade Aikio att ett projekt som börjat väl kunde få en fortsättning så att det goda samarbetet fortskrider.

10.40 Kaffe till självkostnadspris

11.10 Konststud. Tanja Sanila: Utnyttjandet av museisamlingarna i återuppväckelsen av det skoltsamiska föremålsbeståndet sett ur en industriell formgivares synvinkel.

Tanja Sanila berättade att hon studerar industriell formgivning vid Lapplands universitet och att hon är hemma från Sevettijärvi. Hon företräder en ny skola inom samekulturen och understöder utveckling. I sin avhandling Pro gradu, på vilken inlägget grundar sig, strävar hon efter att föra fram modern skoltsamekultur och framför allt förena modern formgivning med samisk kultur. Hon påpekade att samerna själva borde verka som föregångare för utveckling och föra sin rika kultur närmare nutiden. Endast att bevara kultur räcker inte till, utan det är viktigare att ta i bruk sådant som kan anpassas till nutiden och framtiden. I dag är redan 60 % av samerna bosatta utanför sin hembygd och därför är t.ex. finandet av den egna kulturidentiteten en förutsättning för kulturen att överleva. Man borde finna element vid sidan av språket, som kunde lämpa sig för nutiden. Språket är en god kulturindikator och det talade språket är en dominerande kommunikationskanal. Språket får ändå inte begränsas till att innebära bara det talade språket utan det borde innehålla även nonverbala sätt att kommunicera. Sameföremålen fungerar som miniatyrer för kulturen och uttrycker samhörighet. Det skoltsamiska föremålsbeståndet kunde återupplivas till nutida bruk. Med kreativitet kunde man sträva efter att öka den skoltsamiska kulturens utveckling och förnyelse med respekt för traditioner. Design kunde vara ett sätt att svara på utmaningen att förbättra den skoltsamiska kulturen. Som ett exempel eller s.k. designbrief, skapas en ny skoltsamisk *komsio*, som Sanila förevisar i slutet av sitt inlägg som en s.k. *Comsion*. Hon hoppas att avhandlingen kan vara en innovationskälla åt alla skoltsamer och att det som biprodukter till den också skapades andra nyttiga lösningar till att återuppliva den skoltsamiska kulturen.

11.50 Lektor Samuli Valkeapää, Sameområdets utbildningscentrum, koordinator för approbaturstudierna i samiskt hantverk vid Lapplands universitet: Föremålsrepatriationen och utnyttjandet av det i undervisningen.

Samuli Valkeapää berättade om studierna Från duodji till design, som ifjol förverkligades som ett samarbete mellan Sameområdets utbildningscentral och Fakulteten för konst vid Lapplands universitet. Studierna förverkligades som approbaturstudier och avlades delvis i Enare och delvis i Rovaniemi. Idén var att de studerande som deltog i studiehelheten skulle förverkliga traditionellt hantverk på ett nytt sätt, till exempel genom att använda sig av nya material i traditionella föremål eller traditionella material på nya sätt. Studierna, som pågick hela året, hade för avsikt att utveckla tiotals idéer. Av en del av dessa skapades modeller på dator och några förverkligades slutligen i praktiken. Till följd av projektet hölls den 22 augusti ett seminarium, "Nordanvinden", i Samemuseet Siidas utrymmen, där studerandenas slutarbeten fanns till påseende. Man försökte sig också på nya sätt att förverkliga traditionella föremålsformer med god framgång i Leukuverkstaden som hölls i Nuvvus på sommaren 2006. I verkstaden deltog internationella hantverkare och designers och den hölls på den berömda mästaren Josef Laitis leukuverkstad. De arbeten som tillverkades i leukuverkstaden var utställda i samemuseet Siida. Samuli Valkeapää konstaterade att tillgängligheten till gamla föremål är mycket viktigt åt dem som sysslar med traditionellt duodji. Av de gamla föremålen kan man ta modell, men de kan också verka som inspirationskällor för modern formgivning. Tills vidare har studerande för samiskt hantverk vid behov besökt till exempel samemuseets samlingar, men i och med det nya Heritage-projektet är det lätt att bekanta sig med samlingarna långt ifrån var de befinner sig, vilket är till stor hjälp i undervisningen av duodji.

12.30 Lunchpaus

13.30 Frågor om repatriation: Diskussion och frågor gällande projektets tema. Ett råd, som består av experter som deltar i seminariet.

I diskussionen påpekade man att det var beklagligt att samiskan glömts bort vid seminariet och i projektet och att den i fortsättningen borde få mer uppmärksamhet så att språket inte glöms bort. Även de samiska föredragshållarna borde använda språket, ifall de kan det. Man svarade så här på påpekandet: I seminariet fanns tolkning mellan finska-nordsamiska och engelska-nordsamiska, vilket betydde att vem som helst kunde prata samiska om man föredrog det. Vad gäller m useisamlingarna är de katalogiserade på statens officiella huvudspråk och ifall man tar itu med översättandet är det ett mycket omfattande och dyrt arbete. Detta borde dock inte vara ett hinder till att göra översättningar. För tillfället strävar man inom projektet till att göra basarbete, och att använda samiska där det är möjligt, men även det blir oundvikligen på hälft ty tiden har varit kort och arbetet stort. Man påpekade även att de samiska orden betyder mer än de finska. Till exempel det samiska ordet *sisti* innehåller också en känsla av hur *sisnanahka* (renhud) känns i en hantverkares hand. Man påpekade om att finnarna inte kan ha någon som helst uppfattning om det trauma som till exempel förbudet mot användandet av hornmössan en gång åsamkade de samiska kvinnorna. I framtiden borde det finnas större tillgänglighet till experter på samisk kultur, ty till exempel på Giellagas-institutet utbildas ständigt unga samer

14.30 Fritt fram att bekanta sig med databasen

Samemuseets ADB-stödperson Pasi Aikio visade hur databasen fungerar.

PROGRAM

”Recalling Ancestral Voices Repatriation of Sámi Cultural Heritage”-projektets seminarium på Siida Sami Museum, Enare, Finland

Onsdag 3 oktober 2007

Presentation av repatrieringsprojektet. Repatrieringens situation i Norden.

- 9.00 Chefen för Siida Sami Museum Tarmo Jomppanen: Seminariet öppnas.
- 9.15 Projektkoordinator Eeva-Kristiina Harlin: Presentation av Heritage-projektet.
- 10.00 Vicepresident Johan Mikkel Sara, norska Sametinget; president Lars-Anders Baer, svenska Sametinget;, Vicepresident Anne Nuorgam finska Sametinget: Repatriering ur Sametingets perspektiv.
- 11.30 Kaffepaus
- 12.00 Projektarbetare Kati Vuontisjärvi, Siida, projektarbetare Sunna Kuoljok, Ájtte och projektarbetare Sissel Mikkelsen, Varanger Samiske Museum diskuterar det praktiska projektarbetet på museer i Finland, Sverige och Norge.
- 13.00 Forskare Kristine Nystad, medlem i den norske nasjonale Unesco-komiteen: Rettigheter til kulturarven.
- 13.40 Lunchpaus
- 14.40 Avdelningschef Audhild Scanche, Norska Sametinget: Repatrieringens situation i Norge.
- 15.20 Forskare Inga-Maria Mulk, Ájtte Svenskt fjäll- och samemuseum: Repatrieringens situation i Sverige.
- 16.00 Kaffepaus
- 16.30 Professor i samisk kultur Veli-Pekka Lehtola: Repatriering – ideologin och repatrieringens situation i Finland.

Torsdag 4 okt 2007

Repatriering i praktiken: erfarenheter och visioner

- 9.00 Intendent Aviaaja Rosing-Jakobsen, The Greenland National Museum & Archives: Repatrieringsprocessen på Grönland, historia, praxis, nutid och framtid.
- 9.40 Projektforskare Mille Gabriel, Sila – The Greenland research Centre at the National Museum of Denmark: Repatriering av grönländska föremål ur det danska nationalmuseets perspektiv.

- 10.20 Kaffepaus
- 10.50 Ledare Gordon L. Pullar, Alaska universitet: Repatriering och revitalisering av kultur i Kodiak.
- 11.30 Intendent Leena-Söyrinki-Harmo och Intendent Pirkko Sihvo: Museiverket: Synsätt på god förvaltning av samiska föremål i framtiden.
- 12.10 Lunchpaus
- 13.10 Intendent Anne Murray, Etnografiska museet, Stockholm: Praktiska erfarenheter av repatriering av föremål.
- 13.50 Avdelningschef Lena Palmqvist Nordiska museet: Nordiska museets samiska samlingar och dess framtid.
- 14.30 Intendent Leif Pareli Folkemuseet: Folkemuseet samlingar, deras framtid och synvinkel till repatriering.
- 15.10 Kaffepaus
- 15.40 Repatrieringspanel: Museichefer och några av seminarieföreläsarna medverkar i panelen. Ordförande Professor Veli-Pekka Lehtola

Fredag 5 okt 2007

Varför är det viktigt att ha tillgång till museisamlingarna - deras användning och frågan om repatriering. (dagen är öppen för allmänheten)

- 9.00 Projektkoordinator Eeva-Kristiina Harlin: Presentation av projektet; datastödperson Pasi Aikio: Presentation av webbläsaren
- 10.00 Amanuens Áile Aikio, Siida Sami Museum: Samemuseets roll i överföringen av traditionskunskap.
- 10.40 Kaffepaus
- 11.10 Kunststuderande Tanja Sanila: Att använda museisamlingar i rehabilitering av Skolt-Sámi traditionellt hantverk från synpunkt av industriell design.
- 11.50 Lektor Samuli Valkeapää, Sameområdets utbildningscentrum, koordinatör för grundstudier i samiskt hantverk vid Lapplands universitet: Föremålsrepatriering och utnyttjande av repatriering i undervisningen.
- 12.30 Lunchpaus
- 13.30 Ställ frågor om repatriering: Diskussion och frågor i anslutning till projektets tema. Panel som består av experter som deltar i seminariet.
- 14.30 Tillfälle att fritt bekanta sig med webbläsaren och orientering i användningen av webbläsaren

Projektet finansieras av:

